

Kelemen Roland¹

Adalékok a katonai fegyelmi fenyítő hatalom történetéhez

A katonai fegyelem fenntartásának sajátos eszköze a szolgálati szabályzatban rögzített fegyelmi fenyítő hatalom. Ezt az ezzel felruházott parancsnok kisebb súlyú katonai bűncselekmények esetén gyakorolhatja, amikor is „a szükséges vizsgálatot nem büntetőeljárás, hanem fegyelmi szabályok szerint folytatják le [...] a szóban forgó jogintézményt az általános büntető úttól elterelő intézménynek (diverzió) [...] tekinthetjük”.² Tehát lényegében lehetőséget nyújt az ezzel felruházott parancsnoknak, hogy büntetőeljárás nélkül, gyorsan és hatékonyan toroljon meg kisebb súlyú szabályszegéseket.

Ezen eljárás története a modern haderő történetétől nem elválasztható. Azonban terjedelme, eszközparkja, jogorvoslati lehetőségei jelentősen átalakultak az évszázadok során. A Habsburg-seregekben a seregpapancsnok, később az ezredtulajdonosok fegyelmezési joga még halálíg szólt, *ius gladii*val rendelkeztek, tehát a teljes büntetőhatalmat gyakorolhatták.³ A 19. század második felében ez jócskán enyhült az illetékes parancsnok bírói felsőbbbségi jogával, azonban ez még mindig sértette a büntetőeljárás függetlenségét. Az intézmény csak az 1912-es nemzeti jogalkotással került ki a magyar jogéletből, amikor helyét átvette az illetékes parancsnok jogköre. Mindezek a büntetőeljárás megoldások hatással voltak a fegyelmi jogra is, hiszen a fegyelmi jog szűküléséhez, jogállamibbá válásához kellett az is, hogy maga a katonai büntetőeljárás is a modern elvek mentén legyen szabályozva.

Jelen tanulmányban a fegyelmi jog történetének közel 80 évét tekintem át, a kiegészítést követő időszakról a Horthy-korszak végéig. Ezzel szeretnék tisztelni Professzor úr életműve előtt, erőt, egészséget és sok alkotó évet kívánva neki.

¹ Tanársegéd, Széchenyi Egyetem Deák Ferenc Állam- és Jogtudományi Kar Jogtörténeti Tanszék. Kapcsolat: kelemen.roland@sze.hu.

² Hautzinger Zoltán: *A katonai büntetőjog rendszertana*. Pécs, AndAnn, 2010. 172–173.

³ Kelemen Roland: A pallosjog magyarországi történetéhez és szimbolikájához. In Takács Péter (szerk.): *A jog megjelenítése, épített környezete és szimbólumai. A jogi kultúra látható világa*. Győr, Gondolat, 2020, 449–450; Farkas Ádám: A magyar katonai büntetőjog és igazságszolgáltatás történeti előzményei. In Farkas Ádám – Kelemen Roland (szerk.): *A polgári Magyarország katonai büntetőjogának és igazságszolgáltatásának történeti vázlat, 1867–1944*. Győr, BLSZK, 2015. 17–34.

A fegyelmi fenyítő hatalom szabályozása a dualizmus időszakában

A fegyelmi fenyítő hatalom olyan, a katonai előjárót a szolgálati szabályzat alapján alárendeltjei felett megillető jogosultság, amelyet a fegyelem fenntartása céljából gyakorolhat bebizonyított büntethető cselekmények vagy mulasztások esetében. A szankcionálás korlátait, valamint a fenyítés neveit, az enyhítés és mentesítés szabályait a szolgálati szabályzat rögzíti.

Fenyítéseket nem lehetett a kifogásolt cselekmény és bizonyítékainak megfelelő kivizsgálása és a terhelt kihallgatása nélkül kiszabni. A fenyítés kiszabása során figyelembe kellett venni a fenyítendő személy addigi magaviseletét, műveltségi fokát, a súlyosító és enyhítő körülményeket. Aki ezeket megsértve szabott ki fenyítést, súlyosan büntetendő volt.⁴

A katonai fegyelmi fenyítő hatalom kiterjedt: a katonai szolgálati szabályok, valamint más általános vagy különös rendeletek megsértésére, illetve a katonai vagy közönséges vétségekre irányult, amelyeket a katonai büntető törvénykönyv ilyenként határozott meg, és három hónapnál nem súlyosabb egyszerű vagy szigorú fogsággal szankcionál.⁵

Főszabály szerint nem volt intézhető fegyelmi úton a haszonszerzési cézzal elkövetett cselekmény, továbbá azon szabadságolt vagy tartalékos állományú egyén cselekménye, akit tényleges szolgálattételre vagy fegyvergyakorlatra hívtak, és ennek szándékosan nem tett eleget, vagy a parancs időbeli kézbesítését megghiúsította. Szintén bünvádi eljárás alá tartozott az a tiszt, tiszthelyettes vagy hadapród, aki szolgálati kötelezettségét „lanyhán” vagy „hanyagul” teljesítette, és ezen minősítésének a minősítési táblázatba való bejegyzését követő évben ebbe önhibájából ismételten visszaesett.⁶

Ha a parancsnok úgy ítélte meg, hogy a cselekmény súlyosabban büntetendő, mint amire ő jogosítva volt, vagy a fenyítésre magasabb előjáró volt jogosítva, és a terhelt nem volt személyesen előállítható, akkor tényvázlatot készített, és azt felterjesztette az illetékeshez intézkedés végett.⁷

A fegyelmi fenyítő hatalom a modern büntető anyagi kódexekhez hasonlóan – bár kevésbé cizellaltan – szabályozta a fenyítő szankciók alkalmazhatóságának időbeli korlátait, vagyis az egyes cselekmények elévülési idejét. E körben a különbségtétel alapja a bűncselekmények súly szerinti felosztása volt (kihágásra és vétségre tartalmazott szabályokat; büntett esetében fel sem merülhetett a fegyelmi eljárás). A kihágások azon fajtáiban, amelyek kizárólag fegyelmi úton voltak büntethetők,

⁴ Pap Kálmán: *A katonai büntető és fegyelmi fenyítőjog kézikönyve*. Budapest, Grill, 1888. 242–243.

⁵ *Szolgálati szabályzat a magyar királyi honvédség számára*. Budapest, Pesti Könyvnyomda, 1875. 86. § 5. bekezdés.

⁶ Szolgálati szabályzat 86. § 6–7. bekezdés.

⁷ Szolgálati szabályzat 86. § 9. bekezdés.

az elkövetéstől számított három hónapon túl nem volt helye fenytés alkalmazásának. Katonai büntetőtörvényben megjelölt azon vétségek esetén, amelyeknél lehetőség volt fenytő hatalom alkalmazására, az elévülés a törvényben megjelöltek szerint volt számítandó. Olyan esetben, ahol a cselekmény elbírálása bírói útra tartozott volna, de csupán fegyelmi fenytés történt, e döntés *res iudicatát* nem eredményezett, így lehetőség volt büntetőeljárás megindítására és lefolytatására, sőt amennyiben az előjáró parancsnok nem találta a fegyelmi büntetést a cselekménnyel azonos súlyúnak, azt az őt megillető fenytő hatalom határáig felemelhette. Viszont mindkét esetben a végrehajtott fenytés betudandó volt.⁸

Katonai fegyelmi fenytő hatalom alatt álltak: (1) a tényleges szolgálatban álló, vagy rövid időre, vagy várakozási illetékkal szabadságolt honvéd egyének; (2) a tisztek, hadbírák, orvosok és csapatszámvevők, akik katonai rendfokozat megtartása mellett a katonaság kötelékéből kiléptek; (3) a tetteges szolgálatra vagy fegyvergyakorlatra behívott szabadságolt állományú egyének; (4) mindazok, akik hadilábra helyezett vagy a Monarchia határain kívül elhelyezkedő seregtest állományában vagy kíséretében álltak; (5) a hadifoglyok és honvédőrizet alatt álló túsok.⁹ A csendőr személyek feletti fegyelmi eljárást szintén a katonai szolgálati szabályzat szerint kellett végrehajtani, azzal az eltéréssel, hogy lefokozással szankcionálni csendőrt nem lehetett.¹⁰

„A fegyelmi fenytő hatalom, csak oly tiszteket és (katonai) főnököket illet, kikre a fegyelem fenntartása és a szolgálat folyamata iránti felelősség mellett, valamely csapatosztag, elkülönített vezénylet sereg, honvéd (hadsereg) intézet, vagy katonai hatóság fölötti parancsnokság bízva van, és e hatalom, ezen parancskörlet alárendeltjeire terjed ki. Ezen hatalom tehát nem a rendi fokozathoz, hanem a hivatalos működéshez van kötve, a helyettesre magától átmegy és [...] sem alárendeltekre tovább át nem ruházható, sem terjedelmében az előjáró által nem korlátozható.”¹¹

Ettől eltérően a későbbiekben úgy rendelkezett a szabályzat, hogy az önálló zászlóaljparancsnokot, az ezredparancsnokot vagy annál magasabb rendfokozatú egyéneket illeti meg legnagyobb terjedelmében a fenytő hatalom, akik esetről esetre magukra delegálhatták az alacsonyabb beosztású egyén¹² fenytő hatalmát, továbbá jogosultak voltak az alárendelt parancsnok által kiszabott fenytés

⁸ Szolgálati szabályzat 86. § 16–17. bekezdés.

⁹ Szolgálati szabályzat 86. § 12. bekezdés.

¹⁰ *Utasítások a magyar királyi csendőrség számára*. Budapest, Pesti Könyvnyomda, 1888. 8. § 5. bekezdés.

¹¹ Szolgálati szabályzat 88. § 1–2. bekezdés.

¹² Fegyelmi fenytő hatalommal felruházott, ezredparancsnoknál alacsonyabb rendfokozatú egyének: altiszt, elkülönített osztag parancsnoklásával vagy szállítmány vezetésével megbízott alantastiszt, századparancsnok.

végrehajtását írásbeli parancs formájában felfüggeszteni vagy enyhíteni. E jogkörök egyértelműen az alárendeltek fenyítő hatalmának korlátozását vagy elvonását jelentették, és ezzel a szolgálati szabályzat önmagával került ellentmondásba.

Természetesen a rendelkezések magyarázata lehet az alá-fölé rendeltségi viszony vagy a hadsereg érdekeinek védelme, azonban érdekes, hogy a jogkör gyakorlása nem érvényesül főszabályként a fegyelmi fenyítéssel szembeni panaszok azon esetkörében, amikor a panaszt az azt kiszabó parancsnok bírálta el. Ezen esetben elegendőnek tartotta leszögezni a jogalkotó, hogy a panasznak helyt adni az eljáró „becsületére válik”,¹³ de a következő bekezdésben úgy rendelkeztek, hogy az, aki „makacsul többször fellebbezhetik, mint panasztétel jogával való visszaélés megtorlandó, sőt a körülményekhez képest fegyelmi vagy törvényszéki eljárás alá is esik”,¹⁴ tehát ilyen esetben nem merült fel a panaszelbírálás jogának magasabb rendfokozatú egyénre történő delegálása.¹⁵

Főszabályként tehát tiltotta a szolgálati szabályzat az alárendelt fenyítő hatalmának korlátozását vagy elvonását, de diszkrecionális jogkört biztosított egyes parancsnokoknak arra, hogy egyedi esetre vonatkozó döntésük alapján mégis élhessenek ezzel a joggal. Anélkül tette ezt a jogalkotó, hogy ennek tényleges célját vagy minimális feltételeit meghatározta volna, ezzel erősen sértve az alárendelt parancsnok jogköreit, esetlegesen pedig az eljárás alá vont személy jogait is.

A fenyítő hatalom gyakorlását az ezred- vagy magasabb parancsnok ellenőrizte, aminek természetesen az volt a célja, hogy megállapítsa, azzal a felruházott parancsnok igazságosan élt-e, azonban elsődleges célja mégis az olyan előjáró

¹³ Szolgálati szabályzat (1875) 14. § 3. bekezdés.

¹⁴ Uo. 4. bekezdés.

¹⁵ Ezen helyzet rendkívüli visszasságát igazolta a *Pesti Napló* azon cikke, amely a legénységi állománnyal való kegyetlenkedésről szólt. A fegyelmi eljárás hiányosságait kiemelve írta, hogy „aki a katonai szolgálat szabályait ismeri, az tudja, hogy a legénység minden panasza nemcsak hiába való, de annak a szerencsétlen legénynek, a ki panaszkodni ment, úgy torkára forrott e panasz, hogy megrettent annak következményeitől mindenki, a kinek a legénység soraiban ugyanily panaszra volt jogos oka”. Amely elbírás eredményeként „az a szerencsétlen legénység pedig, mely bevonult a zászlók alá, türt és szenvedett, a meddig bírta. Mert sok, fájdalom, nagyon sok volt közöttük, aki nem bírta tovább. És midőn látta, hogy panaszra hiába megy, mert sem orvoslás, sem kegyelem nincs, a kétségbeesés kezébe nyomta a töltött fegyvert, mellyel véget vetett szenvedéseinek.” Báró Merkl altábornagy utasítása a fentiek okán is rendkívül árulkodó az eljárás hiányosságaira nézve: „A panaszok, habár tulozva is adják elő őket, lényegben többnyire igazoltak. E szomorú jelenség oka leginkább az elégtelen kitanításban, a hiányos felügyeletben és az ilyenmő vétségek nagyon is elnéző megítélésében rejlik. A legnagyobb figyelem fordítandó tehát erre az ügyre és a jelzett kihágások ellen a legszigorúbb intézkedéseket kell alkalmazni. Különösen az olyan tisztek, akik alantasaikat durván bántalmazzak és azok a parancsnokok, akik ez ellen erélyesen fel nem lépnek, a parancsnoki tiszttség viselésére alkalmatlanoknak tekintendők és így minősítendők.” Sajnálatos módon, mint azt a korábbi fejezetekben láttuk, lényegi változás ebben nem történt. Az eset és az idézetek a következő cikkben találhatók: A katonai kegyetlenkedések. *Pesti Napló*, (1893), 260. 2–3.

kiszűrése volt, aki túlságosan enyhén gyakorolta ezen jogkörét, vagy büntető törvényszéki eljárás alól elvonta beosztottját. Ez utóbbi feltárása rendkívül fontos, hiszen a fenyítő hatalom közvetlen felettesre kandidálása magában hordozza azt a problémát, hogy saját bűnösségét vagy vezetői alkalmatlanságát úgy leplezte, hogy saját hatáskörében tartotta az ügy elintézését.

A polgári és proletár forradalmak hatása a katonai fegyelmi jogra

A katonatanácsok nyomására a Népköztársaság hadügyminisztériuma módosította a szolgálati szabályzat fegyelmi fenyítő hatalomról szóló részét, célja papíron ennek demokratizálása volt, gyakorlatilag pedig a fenyítő hatalom megszerzése a katonatanácsok számára. A módosítás a fenyítés jogát kivette az egyes parancsnokok kezéből, és áttette a választott esküdtszékek hatáskörébe; megkülönböztetett legénységi és tiszti esküdtszéket. Hatáskörébe csak a fegyelmi kihágások tartoztak, a többi bűncselekményt bíróság elé utalta, ezzel a rendelettel módosította a honvédség katonai bünvádi perrendtartásáról szóló 1912. évi XXXIII. törvénycikk (HKbp.) 2. §-ának rendelkezéseit. Az esküdtszéki rendszer kétszintű volt, első fokon az esküdtszékeket zászlóaljanként, csapattestenként és helyőrségenként kellett felállítani, a zászlóaljnál legénységi, a csapattesteknél tiszti esküdtszékek működtek, a másodfok a katonatanácsnál működő legénységi és tiszti esküdtszék volt.

E módosítással párhuzamosan kell tárgyalni a katonatanácsok felállításáról és a bizalmi férfiak választásáról szóló rendeletet, hiszen az abban foglaltak szerint megválasztott bizalmi férfiak alkották az esküdtszékeket. A katonatanácsok megalkotásának főként politikai célja volt: a forradalom vívmányainak védelme. A katonatanács demokratikusan szervezett intézmény volt, amely a haderő valamennyi egyéne által gyakorolt általános, egyenlő és titkos választás útján alakult. A katonatanácsokat a haderő szervezeti egységei által választott bizalmi férfiak alkották (alosztályonként egy tiszt és négy legénységi bizalmi férfi). Megbízásuk egy hónapra szólt.

Az alosztályok bizalmi férfijai alkották a zászlóalj katonatanácsait. Budapest helyőrségének valamennyi bizalmi férfija együttesen alkotta a Budapesti Katonatanácsot, ezek teljes ülése választotta meg a katonatanács végrehajtó bizottságát, amely hat tisztből és kilenc legénységi egyénből állt. Minden vidéki helyőrségnek hasonló módon kellett megválasztani saját katonatanácsát. A hadügyminisztérium és a katonatanácsok között a kapcsolatot a minisztertanácsi határozattal kinevezett kormánybiztos biztosította, ezt a feladatot Pogány József¹⁶ látta el.

¹⁶ Csizmadia Andor: A „Magyar Népköztársaság” belső mechanizmusa 1918/1919-ben. *Jogtudományi Közlöny*, (1968), 11–12. 566.

A bizalmi férfiak feladata a tisztikar és a legénység érdekeinek védelme, a fegyvelm megtartása, valamint a tisztikar és a legénység közötti harmónia fenntartása volt, eközben azonban nem csorbíthatták a parancsnok parancsnoklási jogát.¹⁷ E szervezet mégsem tekinthető másnak, mint a parancsnoki jogosultság korlátozásának, valamint a parancsnoki feladatokat ellátó személyek megkettőződését, ezáltal pedig e szabályozás ugyanazt eredményezte, mint a haderőreform, csak nem az egyes haderőtípusok, hanem a hadsereg egyes szervezeti egységeinek megbénulásához vezetett.

A legénységi esküdtszéket a zászlóaljhoz tartozó valamennyi század legénységi bizalmi férfijai együttesen alkották, mégpedig úgy, hogy maguk közül hét rendes tagot választottak, a többiek póttagok voltak. A tiszti esküdtszékek tagjait egyfelől a csapattesthez tartozó valamennyi tiszti bizalmi férfi maguk közül választott négy tagja, valamint a csapattest teljes tisztikara által titkos választás során megválasztott három tag alkotta. A katonatanács legénységi esküdtszékét a katonatanács végrehajtó bizottságának legénységi tagjai alkották, melléjük erre a célra kilenc póttagot választottak. Tiszti esküdtszéke pedig a végrehajtó bizottság hat tagja volt, amelyet titkos választás során három rendes és kilenc póttaggal egészítettek ki. Az esküdtszékek becsületügyekben is eljárak.

Az eljárás vagy hivatalból, vagy a parancsnokok kezdeményezésére indult. Ítélete legénységi esküdtszék esetében az illetékes osztályparancsnok, tiszti esküdtszék esetében a csapatparancsnok megerősítésével vált érvényessé. Ennek hiányában a hadügyminiszter elé terjesztették az ügyet. A szolgálati szabályzat megvonta az esküdtszéki tisztektől a tiszti fegyverviselés jogát és azt, hogy szolgálaton kívül egyenruhát viseljenek, továbbá az irodai szolgálatot ellátó katonának is polgári ruhát kellett viselnie.¹⁸ A rendelet nem határozta meg a katonatanácsoknál felállított esküdtszékek hatáskörét és feladatait, összességében pedig politikai okból megkettőzte a teljes katonai igazságszolgáltatási szervezetrendszer.

Már 1919. január 25-én módosították a fenti szabályozást annyiban, hogy hivatásos katona esetében ítéletben kimondott lefokozást vagy szolgálatból való elbocsátást csak a hadügyminiszter megerősítésével lehetett foganatosítani.¹⁹

A Tanácsköztársaság a katonai büntetőjog területén is a *tabula rasa* elvét vallotta. Hatályon kívül helyezte a korábbi anyagi és eljárási szabályokat.²⁰ Meg-

¹⁷ A magyar hadügyminisztérium 32204. sz. eln./karhat. körrendelete, a katonai tanács és a katonai bizalmiférfi-rendszer szabályozásáról. *Rendeleti Közlöny – A magyar hadsereg számára*, (1918), 104. 701–704.

¹⁸ A magyar hadügyminisztérium 32203. sz. eln./karhat. körrendelete, a hadsereg új fegyelmének szabályozása. *Rendeleti Közlöny – A magyar hadsereg számára*, (1918), 104. 698–701.

¹⁹ A magyar hadügyminisztérium 2092/eln. 7. számú körrendelete a 32204. sz. eln./karhat. körrendelet VIII. pontjának módosításáról. *Rendeleti Közlöny – A magyar hadsereg számára*, (1919), 9. 33–34.

²⁰ Lásd Takó Dalma: *A katonai büntetőjog speciális intézményei a XX. század első felében*. Budapest, Magyar Katonai Jogi és Hadijogi Társaság, 2019.

szüntette a haderő korábbi szervezeti tagolását, és sajátos – erősen ideológiai alapú – fegyelmi rendszert hozott létre.

A katonai ítélkezési fórumok felállításával egy időben, a Tanácsköztársaság alkotmányának előírásai alapján felállították a munkás- és katonatanácsokat, ezzel párhuzamosan pedig hatályon kívül helyezték a Népköztársaság katonatanácsokat létrehozó rendeletét, és beszüntették azok működését.²¹ A munkás- és katonatanácsok, illetve a Vörös Hadsereg között a kapcsolatot a politikai megbízottak tartották fent, akiket a hadügyi népbiztosság közvetlenül vagy a hadosztály politikai megbízottjának felterjesztése alapján nevezett ki. Ez az alosztály-parancsnokságig minden alakulatnál működött, feladata a fent említett kapcsolattartás mellett a proletárdiktatúra érdekeinek képviselője volt a haderőn belül, valamint ellenőriznie kellett a parancsnok politikai hűségét, továbbá minden olyan személyét, aki nem volt proletár.²²

A fegyelmi fenytő hatalomra vonatkozó szabályokat csak május 31-én módosították, vagyis a Népköztársaság katonatanácsainak megszüntetésével interregnum állt fent, hiszen jogszabály szerint működtek a választott esküdtszékek, de eljáró tagok hiányában lényegében nem működhettek. Ezen időponttól megszüntették az esküdtszéki rendszert a fegyelmi jog területén, és azt ismét a régi szolgálati szabályzatban meghatározott parancsnokok gyakorolták, mégpedig a politikai megbízottak ellenőrzése mellett. Parancsnokkal szembeni eljárásban csak a forradalmi katonai törvényszék mondhatott ki parancsnoki állásból való elmozdítást és a Vörös Hadsereg kötelékéből való kizárást. Fegyverhasználati jog illette meg a parancsnokokat olyan esetben, ha a közrend fenntartására vagy helyreállítására irányuló parancsa ellen heveskedve vagy tettelesen léptek fel.²³

A Horthy-korszak jogalkotásának hatása a fegyelmi jogra

Az 1930-ban megalkotott első magyar katonai büntető törvénykönyv jelentős mérőföldkő volt a katonai jogalkotás területén, eljárásjog terén viszont csak kisebb változásokat eredményezett, amelyek az új anyagi joghoz való igazításból eredtek.

A fegyelmi jogkör alkalmazhatóságának törvényi feltételeit annyiban módosították, hogy szabadságvesztés büntetésnél már csak a hat hónapot meg

²¹ A hadügyi népbiztos 8135/eln. 7. számú körrendelete a katonatanácsok megszüntetéséről. *Vörös Hadsereg Rendeletei*, (1919), 26. 111.

²² A hadügyi népbiztos 8465/eln. 7. számú körrendelete a politikai megbízottak hatóköréről. *Vörös Hadsereg Rendeletei*, (1919), 27. 119.

²³ A hadügyi népbiztos 8483/eln. 7. számú körrendelete a fegyelmi fenytő hatalom gyakorlásáról. *Vörös Hadsereg Rendeletei*, (1919), 35. 149–150.

nem haladó szabály érvényesült,²⁴ és kizárólag vétségek voltak megtorolhatóak fegyelmi úton.

„Ugyanis az új Ktbt. – a törvény indoklásából kitűnően – az egyes vétségek büntetési tételét azért állapítja meg két fokozatban, hogy nem súlyos esetben módot nyújtson a fegyelmi megtorlásra. Ennek az elvnek az alapja pedig a gyakorlati tapasztalatokból leszűr az a megfontolás, hogy a fegyelemre sok esetben előnyösebb, ha a bünt azonnal nyomon követi a talán enyhébb fegyelmi megtorlás, mint a súlyosabb, de később kiszabott bírói büntetés.”²⁵

A végrehajtási rendelet a jogkör gyakorlását tovább korlátozta annyiban, hogy ha „a sértettnek különös érdeke fűződne ahhoz, hogy az ítélet hírlapilag közzétételék, és ennek katonai érdek sem áll útjában, az illetékes parancsnok, illetve a fegyelmi megtorlásra jogosult más parancsnok fontolja meg, hogy nem kellene-e az ügyet bűnvádi útra terelni”.²⁶

Az új anyagi kódex hatálybalépésével új szolgálati szabályzatot bocsátottak ki a régi, 1875-ös helyett. E szolgálati szabályzat igazodott a kor viszonyaihoz, a HKbp. és az új anyagi kódex rendelkezéseihez. A korábban részletesen ismertetett szabályzat okán az új szolgálati szabályzat esetében csak a lényeges eltéréseket emelem ki.

Természetesen a fenytő hatalom lényege és fogalmi meghatározása nem változott az új szabályzattal, azonban felhívta a fenytő hatalmat gyakorló parancsnok figyelmét, hogy a kifogásolt cselekményt és a bizonyítékokat minden esetben alaposan meg kell vizsgálni, a gyanúsítottat pedig ki kell hallgatni. Harmadszori visszaesés esetén már nem volt lehetőség a fenytés alkalmazására, bűnvádi eljárást kellett kezdeményezni. Emellett viszont a korszak jogtudományi felfogásában már megjelent a fenytés pszichológiai, nevelési jelentősége is. Bokor Árpád úgy fogalmazott: „Bár kell, hogy a fenytésnek nevelő hatása is legyen, mégis a parancsnok pszichológiai érzékétől függ, hogy a kiszabott fenytéssel a fenytendő lelkében épít-e, vagy rombol. [...] A fenytéssel egyrészt nevelék, másrészt megtorlok. [...] az első igen kényes, mert hatásaiban esetleg a céllal ellentétet [...]”.²⁷ Véleménye szerint a megfelelő fegyelem fenntartásában legalább

²⁴ A katonai büntető törvénykönyv életbeléptetéséről és a közönséges büntetőtörvények egyes rendelkezéseinek ezzel kapcsolatos módosításáról és kiegészítéséről szóló 1930. évi III. törvénycikk (Élt.) 4., 9. §.

²⁵ Jilly László: A katonai vétségek fegyelmi megtorlása. *Magyar Katonai Szemle*, (1940), 4. 203.

²⁶ A m. kir. honvédelmi miniszternek és a m. kir. igazságügyminiszternek 1930. évi 13041. eln. H. M. 13. számú rendelete; a katonai büntetőtörvénykönyv életbeléptetéséről és a közönséges büntetőtörvények egyes rendelkezéseinek ezzel kapcsolatos módosításáról és kiegészítéséről szóló 1930. III. törvénycikk végrehajtásáról. A 4. §-hoz. Budapest, MRT, 1930. 918–921.

²⁷ Bokor Árpád: A fenytő és dicsőő hatalom. *Magyar Katonai Szemle*, (1940), 12. 811.

ilyen súlya van a „dicsérő hatalomnak” is. Harsányi István szintén javító, nevelő hatását emeli ki a fegyelmi jognak, amikor hangsúlyozza, hogy alkalmazása „erkölcsjavító és nemesítő s így közvetve bűnözés megelőző tevékenység”.²⁸

A fegyelmi szabályzat személyi hatályában változás nem történt. A fegyelmi fenyítés tárgyi hatálya kiterjedt (1) a szoros értelemben vett fegyelmi kihágásokra, (2) a különböző jogszabályokban meghatározott és közigazgatási hatóságok hatáskörébe utalt kihágásokra, valamint (3) arra a magatartásra, amely valamely hatóság eljárási menetét vagy rendjét zavarta, kivéve, ha bűnvádi eljárás alá tartozott. Bűncselekményekre vonatkozó szabályai megismételték a HKbp. ezen irányú rendelkezéseit, kivéve, hogy fiatakorúak esetében, ha minden más feltétel fennállt, vétség esetén mindig lehetőség volt fegyelmi eljárásra – ezen szabályozás jelentős előrehaladás a korábbi szabályokhoz képest, amely a felnőttkorúakkal azonosan kezelte a fiatakorú elkövetőket.²⁹

Nóvum viszont, hogy az új szabályzat magában foglalta a hadrakelt seregbe vonatkozó szabályanyagot is. Eszerint a hadseregparancsnoknak és az önállóan működő hadtestparancsnoknak joga volt a legénységi állományba tartozó bármilyen rendfokozatú egyént megintési jegyzőkönyv nélkül rendfokozat nélküli egyénné lefokozni. Lehetőség volt az általánostól eltérő fenyítési nemek alkalmazására is.

„A fegyelmi fenyítő hatalom csak olyan előjárókat illet meg, akikre parancsnoklás van ruházva és ez a hatalom kiterjed mindazokra, kik parancsnoklási jogkörük alá vannak rendelve. A fegyelmi fenyítő hatalom tehát nem a rendfokozathoz, hanem a szolgálati álláshoz van kötve.”³⁰ A fenyítő hatalom terjedelme a csapattestparancsnokok és a náluk magasabb rendfokozatú parancsnokok esetében a lehető legnagyobb volt, és továbbra is fennállt az az állapot, hogy ezen parancsnokok beavatkozhattak az alárendelt parancsnokok fenyítő hatalmába úgy, hogy a fenyítést maguk gyakorolták.

Szintén újdonsága a szabályzatnak, hogy tartalmazta a honvédség igazságügyi szervei által alkalmazandó fegyelmi fenyítő szabályokat. E hatalmat gyakorolhatta a honvédtörvényszék vezetője, a Legfelsőbb Honvéd Törvényszék elnöke, a honvéd koronaügyész, a hadbírói kar főnöke és a honvédség főparancsnokának ügyésze, továbbá valamennyi vegyesdandár-parancsnok ügyésze.³¹

A fenyítéssel szemben panasszal lehetett élni, amelynek szabályozásában jelentős változás történt, hiszen egyik előjáró sem volt feljogosítva innentől kezdve

²⁸ Harsányi István: Az előjáró szerepe a bűnözés megelőzésében. *Magyar Katonai Szemle*, (1941), 12. 705.

²⁹ *Szolgálati szabályzat a m. kir. honvédség számára. Első rész.* Budapest, Pallas, 1931. 73. §.

³⁰ Soós Károly: A fegyelmi fenyítőhatalom helyes gyakorlása. *Magyar Katonai Szemle*, (1940), 9. 779.

³¹ *Szolgálati szabályzat a m. kir. honvédség számára. Első rész (1931), 75. §.*

arra, hogy az ellene irányuló panaszt elbírálja. Emellett a panasz tárgyában hozott döntés kérdésében szintén lehetőség volt panasszal élni, ezáltal a fenytéssel szembeni jogorvoslat kétfokú jogorvoslatot biztosított.³²

Összegzés

A katonai fegyelmi fenytító jog szabályanyaga a dualizmus időszakában leképezte a büntetőeljárás nem megfelelő, anakronisztikus szabályozását. Vagyis a lehető szélesebb jogot biztosított az ezzel felruházott parancsnoknak, lényegében csak látszatra létezett jogorvoslati lehetőség, így széles tárházát adta a visszaéléseknek. Bár a büntetőeljárás területén 1912-ben megvalósult a reform, a fegyelmi eljárás területén a háború ennek lehetőségét szertefoszlatta. A polgári demokratikus kísérlet reformja, vagyis a demokratikus hadsereg megteremtése viszont a haderő fegyelmi, erkölcsi szétzilálásához vezetett, amit csak tovább fokozott a proletárállam tevékenysége.³³ A tényleges reform csak az 1930-as anyagi jogi jogalkotást követően valósult meg, amely révén modernebb keretek közé terelték a fegyelmi eljárást is.

³² *Szolgálati szabályzat a m. kir. honvédség számára. Első rész (1931)*, 15. §.

³³ Lásd például Gottfried Barna – Nagy Szabolcs: *A Székely Hadosztály története*. Csíkszereda, Gutenberg, 2018. 133–169.

Irodalomjegyzék

- A hadügyi népbiztos 8135/eln. 7. számú körrendelete a katonatanácsok megszüntetéséről. *Vörös Hadsereg Rendeletei*, (1919), 26. 111.
- A hadügyi népbiztos 8465/eln. 7. számú körrendelete a politikai megbízottak hatóköréről. *Vörös Hadsereg Rendeletei*, (1919), 27. 119.
- A hadügyi népbiztos 8483/eln. 7. számú körrendelete a fegyelmi fenytő hatalom gyakorlásáról. *Vörös Hadsereg Rendeletei*, (1919), 35. 149–150.
- A katonai büntetőtörvénykönyv életbeléptetéséről és a közönséges büntetőtörvények egyes rendelkezéseinek ezzel kapcsolatos módosításáról és kiegészítéséről szóló 1930. évi III. törvénycikk
- A katonai kegyetlenkedések. *Pesti Napló*, (1893), 260. 2–3.
- A m. kir. honvédelmi miniszternek és a m. kir. igazságügyminiszternek 1930. évi 13041. eln. H. M. 13. számú rendelete, a katonai büntetőtörvénykönyv életbeléptetéséről és a közönséges büntetőtörvények egyes rendelkezéseinek ezzel kapcsolatos módosításáról és kiegészítéséről szóló 1930./III. törvénycikk végrehajtásáról. A 4. §-hoz. Budapest, MRT, 1930.
- A magyar hadügyminisztérium 2092/eln. 7. számú körrendelete a 32204. sz. eln./karhat. körrendelet VIII. pontjának módosításáról. *Rendeleti Közlöny – A magyar hadsereg számára*, (1919), 9. 33–34.
- A magyar hadügyminisztérium 32203. sz. eln./karhat. körrendelete, a hadsereg új fegyelmének szabályozása. *Rendeleti Közlöny – A magyar hadsereg számára*, (1918), 104. 698–701.
- A magyar hadügyminisztérium 32204. sz. eln./karhat. körrendelete a katonai tanács és a katonai bizalmiférfi-rendszer szabályozásáról. *Rendeleti Közlöny – A magyar hadsereg számára*, (1918), 104. 701–704.
- Bokor Árpád: A fenytő és dicső hatalom. *Magyar Katonai Szemle*, (1940), 12. 811–812.
- Csizmadia Andor: A „Magyar Népköztársaság” belső mechanizmusa 1918/1919-ben. *Jogtudományi Közlöny*, (1968), 11–12.
- Farkas Ádám: A magyar katonai büntetőjog és igazságszolgáltatás történeti előzményei. In Farkas Ádám – Kelemen Roland (szerk.): *A polgári Magyarország katonai büntetőjogának és igazságszolgáltatásának történeti vázlata, 1867–1944*. Győr, BLSZK, 2015. 17–34.
- Gottfried Barna – Nagy Szabolcs: *A Székely Hadosztály története*. Csíkszereda, Gutenberg, 2018.
- Harsányi István: Az előjáró szerepe a bűnözés megelőzésében. *Magyar Katonai Szemle*, (1941), 12. 704–707.
- Hautzinger Zoltán: *A katonai büntetőjog rendszertana*. Pécs, AndAnn, 2010.
- Jilly László: A katonai vétségek fegyelmi megtorlása. *Magyar Katonai Szemle*, (1940), 4. 202–211.
- Kelemen Roland: A pallosjog magyarországi történetéhez és szimbolikájához. In Takács Péter (szerk.): *A jog megjelenítése, épített környezete és szimbólumai. A jogi kultúra látható világa*. Győr, Gondolat, 2020. 444–462.
- Pap Kálmán: *A katonai büntető és fegyelmi fenytőjog kézikönyve*. Budapest, Grill, 1888.
- Soós Károly: A fegyelmi fenytőhatalom helyes gyakorlása. *Magyar Katonai Szemle*, (1940), 9. 779–783.
- Szolgálati szabályzat a m. kir. honvédség számára. Első rész*. Budapest, Pallas, 1931.
- Szolgálati szabályzat a magyar királyi honvédség számára*. Budapest, Pesti Könyvnyomda, 1875.
- Takó Dalma: *A katonai büntetőjog speciális intézményei a XX. század első felében*. Budapest, Magyar Katonai Jogi és Hadijogi Társaság, 2019.
- Utasítások a magyar királyi csendőrség számára*. Budapest, Pesti Könyvnyomda, 1888.